

صائی : ۱

(نیشان ۱۹۱۷)

سنہ : ۱

دار الفنونہ اجتماعیات دار المساعی نشریاندہ

اجتماعیات مجموعہ سی

مدیر :

نجم الدین صادق

دار الفنون اجتماعیات مدرس معاونی

مندرجات :

نظری قسم

- مقدمہ * * *
- اجتماعیات و فکریات ضیا کوک آلب
- اجتماعیاتہ احصائی اصول احمد امین
- اجتماعیات نہدر نجم الدین صادق

عملی قسم

- ملی اجتماعیات : اصول ضیا کوک آلب
- غورک نہی و منشأ لری امیل دورقام

استانبول — مطبعہ عامرہ

۱۳۳۳

اجتماعیات و فکریات

مقدمه

اجتماعیاتک مثبت وظیفه‌لری اولدینی کبی منفی وظیفه‌لری ده واردر . بومنی وظیفه‌لر اجتماعیاتک؛ کندی موضوعنی وقیله هانکی علملرک یاخود معرفت‌لرک فصولی اوله‌رق اشغال ایتدکلرینی تدقیق و بو حق‌سز اشغال‌لردن دوغان یا کلش فکرلری تصحیح و ارا‌ه ایتمکدن عبارت‌در . بومقاله بزى؛ اجتماعیاتک بوتنقیدی قسمنه ادخال ایدیور . مقصدمز اجتماعیاتک نه اولمادیغنی کوسترمک و بو طریق ایله نه اولدیغنی میدان چیقارمقدر . بوابلک مقاله‌ده یالکز فکریاتک اجتماعیاته وقوع بولان تجاوزلری تدقیق اولونیور . کله‌جک مقاله‌لرده حیاتیات ، روحیات ، الخ کبی علملرک اجتماعیاته اجرا ایتدکلری فضولی تجاوزلری تشریح ایدم‌جکمز .

اولا فکریات *idéologie* تعیرینک منشأنی ونه کبی معنالرده استعمال ایدلدیکنی آرایه‌لم . اون سکزنجی عصرک صوک سته‌لرینه دوغرو مؤلفلردن برکوجوک زمرة؛ فلسفه‌بی (قوندیباق) ک مسلک‌نه کوره تعمیقه باشلادیلر . موما الیهک خلفلری عد اولونه‌بیلن بومؤلفلر؛ اوزمان اعتباردن دوشمکه باشلامش اولان (مابعدالطیعه) تعیری یرینه (فکریات) کله‌سنی اقامه ایتدیلر . بونلرک بوتون چالیشمه‌لری؛ فکرلرک نشئت و تکوتی ایضاح ایتک اولدینی ایچون؛ بولکه؛ تخصیص ایتدکلری موضوعه موافق کلیوردی . ایشته بوسبیدن دولایی؛ مذکور مؤلفلر (فکریاتچیلر) نامیله معروف اولدیلر . فکریاتچیلر؛ مابعدالطیعه ایله اکتفا ایتمه‌یه‌رک؛ کندی اصول‌لرینه کوره سیاسیات ساحه‌سنده اثرلر یازدیلر [۱] .

(ده‌ستوت ده‌تراسی) نک موتسکیونک (روح‌القوانین) ی نه یازدینی شرح بواثرلرک اک مشهوریدر . نابولیون فکریاتچیلرک نظریه‌لرندن خوشلانموردی؛ بونلری نتیجه‌سز وهملر، خیال‌لرکبی تلقی ایدیوردی . نابولیونک اوردیه آتدینی بوتلقی؛ فکریات

کله سته ذمی مشعر بر معنا اضافه ایتدی . فکریاتخیلر ؛ اجتماعي تشکیلاتی ؛ عقله استاداً یکیدن تنظیم ایتک ایستورلردی ؛ اجتماعي حیاتک عقل مجرددن زیاده عقل سلیم ایله اداره ایدپله جگنی حس ایدن ناپولیون ؛ اونلری . ظلم بر مابعدالطبیعه یه فریخته اولمش انسانلر کبی عد ایدیوردی .

- ۱) بز بوراده ؛ نه فکریاتخیلرک نه ده ناپولیونک اجتهادلرینی تنقید ایدم جک دکلز .
 هر حالده ؛ فکریاتخیلر غایت نجیب بر حسه تابع اوله رق دولتک مساوی حقوق اساسنه استقداً تأسسنی ایستورلردی . ناپولیون ایسه - بلکه شخصی موقعی اعتباریله - مطلق بر حریتی ، مطلق بر مساواتی قبول ایدم میوردی . مع مافیه ، شونی ده علاوه ایدم که فکریاتخیلر ، مفکوره یی ده اایی حس ایدیورلر ، ناپولیون ایسه زمانه عائد شأنیکی داها اایی کوریوردی .

فکریات کله سی ذکر ایتدیکمز دورده تشکل ایتکله برابر ، اجتماعي حیاتک بو طرزده کی تلقی غایت اسکیدر ؛

- ۱) آریستوت ، علملری نظری و عملی دییه ایکی قسمه آیرمشدی . موضوعی ، شیئی قانونلره اداره اولونور بر شأنیث اولان علملره (نظری علملر) نامنی ویریوردی ؛ مابعدالطبیعه ، ریاضیات و طبیعیات کبی علملر بوزمرمه منسوبدی . مستقل بر شأنیث اولمایان ، خارجی بر حقیقه و طبیعی قانونلره مالک اولمایه رق انسانلرک اراده سته کوره هر شکلی آله بیلیمک قابلیتنده بولونان بر طاقم موضوعلری ده عملی علملر نامیله اساسلی بر صورتده دیکر لرندن تفریق ایدیوردی ؛ بو عملی علملر (اخلاق *ethique* ، اقتصاد ، سیاست *politique* و *économique*) دن عبارتدی [۱] .

- ۲) اسلام فیلسوفلری ، آریستونک بو تقسیمنی عینله قبول ایتدیلر . علمه (حکمت) نامنی ویره رک بوتی (حکمت نظریه) و (حکمت عملیه) اسملریله ایکی یه تفریق ایتدیلر . حکمت نظریه (الهیات ، ریاضیات ، طبیعیات) علملرینی ، حکمت عملیه ده (اخلاق ، تدبیر المنزل ، سیاست المدن) قسملرینی محتوی ایدی [۲] .

- ۳) آریستونک و خلفلرینک حکمت عملیه سی اجتماعي حیاتک فکریات اصولیله تدقیقندن

[۱] Philosophie des sciences sociales, Worms, tome : 1, 11

[۲] اخلاق علائی ، قتلی زاده ، صفحه ۱۱

عبارتى . چونكه حكمت عمليه جيلرده ، فكرياتچيلر كې جمعيتلر ك ناصل اولدينى دكل ، ناصل اولمىسى لازم كلدىكنى آرييورلردى . بو ايكي مكتبه كوردهده ، اجتماعى مؤسسەلر طبعى دكل ، صنعى ايدى .

انسانلر طرفندن تصنيع اولونان مؤسسەلرى ينه عيني انسانلر ، يكي غايەلرە كورە تحويل وتنظيم ايدە بيليرلردى . او حالده ، فكرياتچيلر سلسلەسى ، سقراط ، افلاطون ، آريستوت ايله باشلار . اسلام عالمده ، حكمت عمليه به داثر اثر يازان فيلسوفلرده بوزمرە به داخلدر : (مبادى آراء اهل المدينه) صاحبي حكيم فارابى ، (اخلاق ناصرى) صاحبي نصرالدين طوسى ، (اخلاق جلالى) صاحبي جلال الدين دوانى ، (اخلاق محسنى) صاحبي مولانا حسين واعظ ، (اخلاق علائى) صاحبي قەلى زاده بوقيلندرلر .

رونة سسائس دورندن سو كرا اوروپاده اجتماعى حيات حقنده اثرلر يازان قامپانه لالا ، ژان ژاق روسو ، هوبس كې فيلسوفلرده بو حكمت عمليه جيلر ياخود فكرياتچيلر سلسلەسك بردوامندن عبارتدر . چونكه بونلرە كوردهده ، اجتماعى مؤسسەلر صنعيدر ، فردى اراده لرك ومقاوله لرك محصوليدر .

مع مافيه ، شيمدى به قدر سايدىغمز فكرياتچيلر ك نظريەلرى حقيقى اجتماعياتك تشككندن مقدم ، بالذات فيلسوفلر طرفندن جرح ورد ايدلديكندن بوراده اونلرى تنقيد ايتمه لزوم قالمامشدر . فكرياتك بو قدر شكللى دهاها زياده فلسفه تاريخنه عاندر . سو ك زمانلرده تارد ، قوست ، فوييه ، پالانت ، كوستاو لوبون كې مؤلفلر ، فكرياتە يكيىدن قسمى بر رواج وي مكه باشلادىغندن بوراده يالكز بو يكي جريانلرى تدقيق وتنقيد ايدە جكز . بو يكي فكرياتچيلر ، اجتماعى شائيتى واجتماعى معينيتى (ده تر مينيزم) بوس بوتون انكار ايتيورلر ؛ فقط ، بر طرفدن حياتى عامللرى ، ديكر طرفدن فردلرك عقل و ارادهسى كې فكري عامللرى اجتماعى معينته حاكم بر موقعده طانيدقلىندن ، اجتماعى شائيتك استقلالنى ده تماميله قبول ايتمه مش بولونيورلر . يكي فكرياتچيلر ك وضعيتى اك صريح بر صورتده اراده ايدەن (آدولف قوست) اولدينى ايجون ابتدا اونك فكرلربنى تشرىح ايدەلم .

قوست ، انساندن بحث ايدەن علملرى (بشريات) ، (اجتماعيات) و (فكريات) فاملريله اوچه آيرييور . ملتلك تشككندن اول موجود اولان عالمه ، سميه ، عشرت كې زمرةلرى حيوانى جمعيتلردن فرقسز كوردىكى ايجون بوزمرە ره عانده اجتماعى حادثەلرى

(بشریات anthropologie) علمہ ترک ایدیور . بین المللیت ایله باشلايان ودهائی برماہیتله
تجلی ایدمن اخلاقی ، بدیعی ، فلسفی حادثہ لری ده (فکریات idéologie) علمہ بیراقیور .
بناءً علیہ قوستہ کوره اجتماعیات علمی منحصرأ ملی حادثہ لردن یعنی ملی وطنک و ملی
لسانک داخلندہ قالہ بیلل فعالیتلردن بحث ایدر . بوفعالیتلر ایسه (حکومت ، استحصال ،
اعتقاد ، نساند) ناملرنده کی فعالیتلردن عبارتدر . [۱]

اجتماعیات ایله بشریات آراسنده کی حدودی دیگر بر مقاله ده تشریح ایدر . جکمزدن
بوراده یالکز اجتماعیات ایله فکریات آراسنده کوستریلن حدودی تدقیق ایدہ جکزر .
قوست ، بویوک آدم لری یعنی حقیقی فیلسوف لری ، حقیقی صنعتکار لری ، حقیقی
قهرمان لری اجتماعی معینتک خارجندہ کوریور ؛ کوزہل ، انی ، دوزرو مفکورہ لری
اجتماعی شایتدن مستقل عد ایدیور .

- غابرییل تارد ، قوست کی اجتماعی و فکری حادثہ لریک حدودینی تفریق وتعیین
ایتمیور . تاردہ کیرہ مہرہانکی فردی بر حادثہ تقلید واسطہ سیلہ عمومیلشدکن صوکرہ
اجتماعی ماہیتی آلیر . اوحالده ، اساساً فردی حادثہ ایله اجتماعی حادثہ آراسنده بر فرق
یوقدر . فقط ایلک فردی حادثہ نک میدانہ کلمہ سی ایچون بر (ابداع) فعلی لازم در .
یکی حادثہ لری ابداع ایدہ بیلیمک ایچون ده بعض فردلرک دوزارکن اوریشنال اولمہ سی ،
یعنی داهی اولہرق دوزمہ سی ایجاب ایدر . ایشته ، بونک ایچون ؛ تارد بعض فردلرک
دوزارکن برابرزنده دها خاصہ سی برابر کتیردکلرینی قبول ایدیور . اجتماعی حادثہ لری ؛
بوداہیلرک ابداع ایتدکلری یکملکلرک تقلید واسطہ سیلہ عمومیلشمہ سندن حصولہ کلدیکی
ایچون نہایت حیاتی بر تصادفہ استناد ایتمش بولونورلر . داهیلر کی اونلردن نشئت ایدمن
مؤسسہ لردہ غیر قابل ایضاح بروضعیتده قالیر . اجتماعی حادثہ لریک ہانکی قانونلرہ تابع
اولدینی کشف ایدیلمہ نیچہ آرتق اجتماعیات نامیلہ یکی علمہ لزومده قالماز . کورولیورکہ
قوست ؛ اجتماعیاتہ بشریات ایله فکریات آراسنده محدود بر ساحہ بیراقدینی حالده تارد ؛
اجتماعی حادثہ لریک منشائی حیاتی تصادفلردہ کوردیکی ایچون ؛ بو علمہ وجودہ کلک
امکاتی بیلہ ویرمیور . بونککہ برابر ؛ تارد کندیسنی اجتماعیات علمی تأسیسه چالیشانلردن
بری عد ایدیور . تاردک معقی اولان (بالانت) ایسه اجتماعی وجدانک ؛ اجتماعی حیاتک

L'espérances des peuples, Les principes d'une sociologie objective, [۱]
Adolphe Coste.

اجتماعى قيمت و مفكوره لرك دوشمايدر؛ بونكله برابر؛ اجتماعيات عليهنده اولان فكرلرني (اجتماعيات) نامنده كي بر كتبه درج ايتمكدن ده چكينه مشدر.

الفرد فوييه هر مسئله ده تاليف اصولنى تطبيق ايتديكي ايجون اجتماعياتك كرك حياتياله و كرك فكرياتله مجادله لرني حل ايتك ايجون ده (تاليف conciliation) اصولنى تطبيق ايتمشدر. كوستاو لوبونه كلنجه بو غريب مؤلفك هيچ بر اصولى يوقدر؛ بعضاً بر حياتياتيكي؛ بعضاً بر روحياتيكي؛ بعضاً ده بر فكرياتيجي كي دوشونور. بونكله برابر؛ بر اجتماعياتيجي كي مطالعهلر سرد ايتديكي ده واقعدر. بويكي فكرياتيجيلرك اتفاق ايتدكلرى يالكز بر نقطه واردرك اوده بويوك آداملرك اجتماعى معينيت خارجنده واوندن مستقل اوله رق بر مؤثريته مالك بولونديغيدر. اجتماعيات علمى ده بويوك آداملرك تأثيرنى قبول ايتمكله برابر بويكي فكرياتيجيلردن باشقه بر طرز نظر مالكدر. چونكه فكرياتيجيلر بويوك آداملرك تأثيرنى ادعا ايتدكلرى حالده كرك مؤثرلرك و كرك تأثيرك نه يولده وجوده كلديكنى ايضاح ايتيور. اجتماعيات ايسه هم بويوك آداملرك اجتماعى مؤثريتنى قبول ايتدييور؛ هم ده كرك مؤثر و كرك تأثيرلرينك صورت تكونى اجتماعى سيلرله قابل ايضاح كورييور. يعنى بويوك آداملرى اجتماعى جريانلرك ابتدا نتيجه لرى، صوكراده سيلرى اوله رق كورييور. اجتماعياته كوره داهيلرده اجتماعى معينيتك داخلنده در؛ ديكر اجتماعى مؤثرلر كي بونلرده جمعيتك ابتدا مخلوقلرى صوكره خالقلايدر. بو اوزون مقدمه نى تمهيد ايتدكدن صوكره بويوك آداملرك ناصل نشئت ايدوب نه يولده جمعيتك تأثير اجرا ايتدكلرينى كله جك نسخه لوده تدقيق ايدم جكز.

دارلفنون اجتماعيات مدرسى

ضيا كوك آب